

בס"ד

חינוך לאור הפרשה

פרשת בהר

אונאת דבריט

גיליון מס' 47

הרב יהונתן דדון

yd0527606276@gmail.com

חינוך לאור הפרשה/פרשת בהר

אונאת דברים

בפרשת השבוע נאמר: "ולא תונו איש את עמיתו". מסביר רש"י: "כאן הזהיר על אונאת דברים, שלא יקניט איש את חברו ולא ישיאנו עצה שאינה הוגנת לו, לפי דרכו והנאתו של יועץ. ואם תאמר: מי יודע אם נתכוונתי לרעה? לכך נאמר: 'ויראת מאלוקיך', היודע מחשבות, הוא יודע. כל דבר המסור ללב, שאין מכיר אלא מי שהמחשבה בלבו, נאמר בו: 'ויראת מאלוקיך'".

בהסבר המצוה וטעמה כותב בספר החינוך (מצוה של"ח):

שלא להונות אחד מישראל בדברים, כלומר, שלא נאמר לישראל דברים שיכאיבוהו ויצערוהו ואין בו כח להעזר מהם. ובפרוש אמרו חז"ל (ב"מ נ"ח, ע"ב) כיצד, אם היה בעל תשובה לא יאמר לו זכור מעשיך הראשונים, היו חלאים באין עליו לא יאמר לו כדרך שאמרו חבריו לאיוב (ד, י) הלא יראתך כסלתך וגו'. ראה חמרים מבקשים תבואה לא יאמר להם לכו אצל פלוני והוא יודע שאין לו, ולא יאמר לתגר בכמה חפץ זה והוא אינו רוצה לקח, ועל זה נאמר "ולא תונו איש את עמיתו". שורש מצוה זו – ידוע כי הוא לתת שלום בין הבריות, וגדול השלום שבו הברכה מצויה בעולם, וקשה המחלקת כמה קללות וכמה תקלות תלויות בה.

מדיני המצוה – כמה אזהרות וכמה זרזין שהזהירונו חז"ל בעניין זה שלא להכאיב הבריות בשום דבר ולא לביישם, והפליגו בדבר עד שאמרו שלא יתלה עיניו על המקח בשעה שאין לו דמים, וראוי להיזהר שאפילו ברמז דבריו לא יהיה נשמע חירוף לבני אדם, כי התורה הקפידה הרבה באונאת הדברים, לפי שהוא דבר קשה מאד

ללב הבריות, והרבה מבני אדם יקפידו עליהם יותר מעל הממון.
וכמו שאמרו חז"ל: גדולה אונאת דברים מאונאת ממון, שבאונאת
דברים הוא אומר ויראת מאלוקיך וגו'. ולא יהיה באפשר לכתב פרט
כל הדברים שיש בהן צער לבריות, אבל כל אחד צריך להיזהר כפי
מה שיראה, כי השם ברוך הוא יודע כל פסיעותיו וכל רמיזותיו, כי
האדם יראה לעיניים והוא יראה ללבב, וכמה מעשים כתבו לנו
חז"ל במדרשים ללמד על זה מוסר.
ונוהגת מצוה זו בכל מקום ובכל זמן בזכרים ונקבות, ואפילו
בקטנים, ראוי להזהר שלא להכאיבן בדברים יותר מדאי, זולתי
במה שצריכין הרבה כדי שיקחו מוסר, ואפילו בבניו ובנותיו בני ביתו
של אדם, והמקל בהם שלא לצערם בענינים אלה ימצא חיים ברכה
וכבוד.

*

ידועה הדהירות הרבה שנזהרו גדולי ישראל שלא לצער את הזולת
בשום אופן. עד היכן מגיעים הדברים? זאת נלמד מהסיפור הבא:
רבי איסר זלמן מלצר זצוק"ל, היה דודם של שלשה מראשי ישיבת
חברון – רבי אהרן כהן, רבי יחזקאל סרנא ורבי משה חברוני.
בהלווייתו של רבי איסר זלמן, עמד רבי משה חברוני ובקש לספר
ספור מדהים, על אהבת התורה של דודו:
בארץ ישראל התנהל באותה תקופה, מאבק עקוב מדם בין האנגלים
לבין המחתרת היהודית. בזמנים מסוימים הכריזו האנגלים על עוצר
– אסור לצאת מהבית בלילה, החל מהשעה שש בערב ועד השעה
שש בבקר. חיילים בריטים פטרלו ברחובות, לפקח על ביצוע
העוצר. כל אזרח שנמצא מסתובב ברחוב, נלקח למעצר או – אם
נראה חשוד ומסוכן – אפילו נורה על ידי החיילים.
בשעת לילה מאוחרת ישב רבי משה חברוני בישיבה ולמד.
השעה הייתה שתים בלילה, כשנשמעו דפיקות על הדלת.

הוא נבהל ונחרד, הבריטים באים! מה הם מחפשים בישיבת חברון?
הם חושבים שמישהו החביא כאן 'סליק' של נשק?!מה יהיה? הוא
בכלל לא יודע אנגלית, ואין לו דרך לתקשר איתם. הוא התפלל
מעומק לבו, וביקש מה' שיעזור לו. אחר כך ניגש אל הדלת, ושאל
בקול קצת רועד: "מי שם?". ואז הוא שמע קול עונה לו באידיש:
"דער פעטער" (הדוד).

הדוד??? בתחושת רווחה גדולה הוא פתח את הדלת, ורבי איסר
זלמן מלצר נכנס פנימה. "למה הגיע הדוד פתאום לישיבה?", תהה
רבי משה חברוני. "והרי יש עוצר, ומסוכן להסתובב בחוץ!". אמר לו
הדוד, רבי איסר זלמן: "ישבתי בבית עם רמב"ם קשה, והייתי זקוק
בדחיפות לתירוץ על הקושיה. את מי יכולתי לשאול בשעה כל כך
מאוחרת בלילה? אמרתי לאשתי: 'ר' משה חברוני, האחין שלנו,
וודאי אינו ישן עכשיו. הוא יושב בישיבה ולומד. אלך אליו, ונלבן יחד
את הקושיה ברמב"ם".

"הדוד טרח ובא בשעה שתים בלילה, בעיצומו של עצר, מאחר שלא
היה יכול להישאר בלי תירוץ על הקושיה!"

"עמדתי נדהם מגודל אהבת התורה של הדוד", אמר רבי משה
חברוני בהספדו. "הוא טרח ובא בשעה שתים בלילה, בעיצומו של
עוצר, מאחר שלא היה יכול להישאר בלי תירוץ על הקושיה! לאחר
מכן", המשיך רבי משה וספר בהספד, "רבי איסר זלמן הסביר לי
את הקושיה האדירה שהציקה לו. התפללתי לה' שיאיר את עיני,
ואמרתי תירוץ. רבי איסר זלמן מלצר היה מאושר.

"הוא פנה ללכת, אבל אני הפצרתי בו: 'דוד, בבקשה תישן כאן!
מסוכן לצאת עכשיו לרחוב!'. 'אני צריך לכתוב את החידוש', הוא
אמר. 'בסדר, אפשר לכתוב כאן!'.

'לא, אני צריך לכתוב במחברת שלי. אני לא יכול לכתוב כאן, רק
בבית'. "החלטתו הייתה נחושה, ומה יכולתי לעשות?! ראו מה זאת

אהבת תורה! ראו עד היכן התמדתו המופלאה של רבי איסר זלמן מלצר! את כל זה סיפר רבי משה חברוני בשעת ההלוויה. ב'שבעה', כשבא רבי משה לנחם את הדודה הרבנית, הזכירו בני הבית את הספור שספר בהספד. אמרה לו הדודה: "לא כך היה המעשה". "לא כך היה?", תמה רבי משה חברוני. "והרי בעיני ראיתי ובאזניי שמעתי. הוא בא אלי בעיצומו של העוצר...".

"נכון", אמרה הדודה, "הוא בא אליך בעיצומו של העוצר, אבל כל המעשה שונה לחלוטין. אתה סיפרת את הסיפור, כדי ללמד על אהבת התורה של רבי איסר זלמן ועל התמדתו. את זה כולנו כבר יודעים, גם בלי הסיפור שלך. הסיפור מראה את שבחו בעניין אחר". וכך ספרה אשתו של רבי איסר זלמן מלצר, על פשר אותו מעשה: "רבי איסר זלמן כתב את חידושי התורה שלו, ואני סייעתי לו לסדר את הכתבים. הוא רצה מאד שהספר יצא לדפוס, ואני רציתי בכך עוד יותר ממנו. הבעיה הייתה, שבגלל קצב ההדפסה האיטי ובגלל העומס, בעלי הדפוס אמרו שרק בעוד חמש שנים יוכלו להדפיס את הספרים! זה היה מצער מאד, שהרי עולם התורה זקוק לספרים של ר' איסר זלמן!

"יום אחד הודיעו לי מבית הדפוס, שמישהו ויתר על ההדפסה שלו. אם תביאו לי את הכתבים של ר' איסר זלמן עד מחר, בשמונה בבוקר, הכתבים יכנסו מיד לדפוס. אבל אם תבואו בשמונה וחמש דקות, התור ייתפס, ותחכו עוד חמש שנים", כך הודיע בעל בית הדפוס".

בלילה הגיע ר' איסר זלמן לביתו, והרבנית ספרה לו בשמחה גדולה, שהכתבים יכנסו לדפוס למחרת בבוקר. הכל כבר מוכן ומאורגן, אין שום מניעה להביא את הכתבים להדפסה. פתאום החוויר רבי איסר זלמן. "מה קרה?", שאלה הרבנית בדאגה. "את יודעת, שהכנסתי לספר קושיה ותירוץ של ר' אהרן כהן, וגם

קושיה ותירוץ של ר' חצק'ל סרנא, ורק את ר' משה חברוני לא הכנסתי". "נו, ולכן? מה הבעיה? ר' משה חברוני הרי לא יקפיד, הוא עניו גדול"... "אני לא יכול לפגוע פגיעה כזו", אמר רבי איסר זלמן. "אני לא אדפיס את הספר בלי קושיה של ר' משה". הרבנית בילה הינדא כמעט התחילה לבכות, אבל רעיון גאוני נצנץ ועלה במוחה. "תיגש לר' משה חברוני, ותשאל אותו על תירוץ לקושיה ברמב"ם, על אף שאתה כבר יודע את התירוץ. תמחק את התירוץ שאתה כתבת, ותכניס את התירוץ שלו – שיהיה זהה לשלך – ל'אבן האזל'". בשעה שתים בלילה הגיע ר' איסר זלמן מלצר אל ר' משה חברוני, כדי לשמוע ממנו תירוץ לקושיה, ולהכניס ל'אבן האזל', כדי שלא יהיה חשש של פגיעה בר' משה...

כזכור, היה באותו לילה עוצר, אבל העוצר לא הפחיד את ר' איסר זלמן מלצר. הוא בא אל ר' משה חברוני עם 'רמב"ם קשה'. הוא אמר, שלא היה יכול לישון בלילה, והייתה זו האמת לאמתה, וכי היה יכול לישון בעת כזאת?! הן הדפסת הספר תלויה ועומדת על חוט השערה, ובשום אופן אי אפשר להוציא את הספר, אם תהיה בכך פגיעה ח'ו בר' משה. לאחר שהציג ר' איסר זלמן מלצר בפני ר' משה חברוני את הקושיה האדירה, וקבל ממנו את התשובה, שכבר חידש בעצמו לפני כן, הוא מיהר אל ביתו. צריך היה לערוך את הדברים מיד, כדי שבשעה שמונה כבר יהיו הכתבים בדפוס...

"ר' איסר זלמן היה מתמיד גדול מאד", אמרה הרבנית, "אבל הוא לא היה רק מתמיד, הוא גם היה 'מרחם על הבריות'. מאמצים גדולים מאוד עשה ר' איסר זלמן כדי להיזהר מכל חשש של פגיעה ח'ו בזולת".

*

רבי חיים פנחס שיינברג זצ"ל דקדק מאד בשמיעה מדוייקת של קריאת התורה כהלכתה, הוא הכיר בטובתו של הרב ישראל סאלאוויציק זצ"ל שהיה במשך שנים רבות בעל הקורא בישיבה בשבתות והיה קורא בדיוק ודקדוק נפלא. בימות החול היו בחורים מהישיבה קוראים וידעו שצריך להכין היטב, שכן היה מדקדק בקריאה מדוייקת ואם לא היו מדקדקים היה מעיר בעדינות. פעם קרא בחור את קריאת היום, ואחד המתפללים תיקנו וזעק לעומתו שוב ושוב שטעה, אחרים חשבו שלא טעה. שאלו את הרב שיינברג זצ"ל ושלא כדרכו להורות לחזור כשיש ספק, הפעם שתק. לאחר מכן שאלוהו למה שתק, האם לא הייתה לו דעה, ענה שכנראה אכן אותו יהודי שתיקן צדק, אך היות ומהצעקות והויכוחים הולבנו פניו של אותו בחור ברבים, החליט שזה יותר חמור מאי קריאה מדוקדקת ולכן שתק גם כשנשאל. כיוצא בדבר, כמה פעמים ארע שעשו דברים שלא לרוחו, ולפעמים העיר לאחר מכן למי שצריך היה להעיר, אבל ברבים לא העיר, כדי לא להלבין פנים.

(מתוך הספר "מגדלתו ומרוממתו")

*

לפנינו שני סיפורים קצרים ומופלאים שסיפרו תלמידיו של הגאון רבי אברהם גניחובסקי זצ"ל:

הרב זצ"ל ליווה פעם את אחד מתלמידיו לטיפול אצל פסיכיאטר בבית החולים תל-השומר. השניים יצאו מחדרו של הפסיכיאטר, והנה צועד לעבר החדר יהודי ממכריו של רבינו, וכעת כשיבחין ברב, בודאי תהיה לו בושה גדולה. בשבריר של רגע, מצא רבינו פתרון מבריק כדי למנוע את מבוכת האיש. הוא מיהר אליו ולחש באוזנו: 'אנא, אני מתחנן אליך, אל תספר לאיש שראית אותי כאן אצל הפסיכיאטר כי אני נורא מתבייש בזה...', וכך בגאונות מופלאה של מידות טובות, 'העתיק' הגר"א גניחובסקי את אי-הנעימות אליו...

אירע פעם שמחמת חולשתו, נפל הרב גנחובסקי והתעלף בבית המדרש. מכיוון שלא רצה לצער את הרבנית, לא סיפר לה על כך. והנה, כמה ימים לאחר מכן, מתקשר אחד מתלמידיו לביתו, וכאשר עונה לו הרבנית, שאל אותה לשלום הרב והאם חש הוא כבר טוב יותר מאז שהתעלף... כך נודע הסוד לרבנית, והתלמיד הרגיש חובה להתנצל בפני רבו על שגילה את סודו. אך הרב, שדאג כל ימיו שאף יהודי לא ירגיש שלא בנוח בגללו, הקדים וניגש הוא אל תלמידו והרגיעו: 'אתה לא יודע איזה חסד עשית עמי!... מאז שהתעלפתי אינני יודע את נפשי כיצד אספר לרבנית על כך, ועל ידי שסיפרת לה פתרת לי את כל הבעיה, אני הוא זה שצריך להודות לך'...

*

לא לצער ילדים!

לעיל הבאנו את דבריו של ספר החינוך שכתב: "ואפילו בקטנים, ראוי להיזהר שלא להכאיבן בדברים יותר מידי, זולתי במה שצריכין הרבה כדי שיקחו מוסר, ואפילו בבניו ובנותיו בני ביתו של אדם". כהורים/מחנכים עלינו להיזהר שלא לצער ח"ו את הילדים, לא לומר מילים שעלולות לפגוע או להעליב ולא להזכיר לתלמיד דברים לא ראויים שהוא עשה בעבר.

*

בשיחה בפני אנשי חינוך על חובת הזהירות והאחריות המוטלת על המחנכים, אמר המחנך הנודע הרב גבריאל קוסובר שליט"א: "כאשר נכנסים אל סדנתו של רצון, דורכים על עורות. בנגריה, דורכים על נסורת, ומחנכים צריכים להיות זהירים לבל ידרכו חלילה על נשמות!"

*

הגראי"ל שטיינמן דצ"ל דיבר רבות על הזהירות שלא לצער את הזולת ובפרט ילדים.

כותב הגראי"ל (במכתב, סיון תשס"ט) :

"הנה ידוע שבתורתנו הקדושה יש דינים בין אדם למקום וגם מה שבין אדם לחבירו, גם בעשרת הדברות יש גם דינים שלו לקונו וגם מה שאדם יזהר מלעשות רע לבריות. ואונאת דברים מבואר בגמרא (ב"מ, נ"ח ע"ב) שזה יותר חמור מאונאת ממון. וזה אין חילוק בין איש לאשתו או אשה לבעלה. ובגמרא שם כתוב שכיון שאשה דמעתה מצויה אז אונאתה יותר חמור מה שמצערין אותה. וזה כולל בכל הדברים שגורם צער, ובפרט לצער אלמנה או יתומים חמור מאד. ולהיפך חסד אין לשער מה שיכולין לזכות על ידי זה, ומבואר ברא"ש בתחילת מסכת פאה, כי הקב"ה חפץ יותר במצוות שיעשה בהם גם רצון הבריות מבמצוות שבין אדם לקונו. ודברים שאנשים מורים היתר לעצמם, מורה או רב חושבים שבשביל לעשות שיהיה משמעת מותר לבזות בלי שיעור, ואין הדבר כן רק מה שמוכרח להוכיח אבל לא לבזות, וזה חמור מאד שמבזין ברבים. רבי או כל מחנך צריך להוכיח אבל לא להוסיף דברים הגורמים בושה, ובדרך כלל זה מחמת שחושב להגיב על שפוגעין בו, וזה גורם שמשלם לו כפליים וזה ודאי מכלל אונאת דברים לא יצא, ומאוד צריך להיזהר בזה. וגם ההורים אין להם לבייש ילדיהם, וכן הראוני בספר החינוך מצוה של"ח".

ובמכתב אחר (ד' ניסן תשע"ב) כותב הגראי"ל:

"ידועים הדברים שהקב"ה שיבח את אברהם אבינו בשבח זה אשר יצוה את בניו ואת ביתו אחריו, אם כן הרי ניתן בידכם תפקיד חשוב ביותר, והוא לראות שלא ידח ממנו נידח, וצריך לזה זהירות יתירה שלא לפגוע ח"ו בשום תלמיד, כי לפעמים בדיבור קטן אפשר לאבד נפשות יקרות של תשב"ר".

בכינוס למחנכים בשנת תשע"ה, אמר הגראי"ל זצ"ל:
"יש מי שחושב שעם התלמידים אפשר לעשות מה שהוא רוצה, ולכן
הוא מרשה לעצמו לצעוק עליהם, לכעוס עליהם, ואז יש פעמים
שנגרם להם אחר כך נזק גדול לכל החיים, על ידי זה שהוא בייש
אותם, צריך לדעת שהוא עוסק עם נשמות!".

*

- הזהירות של גדולי ישראל בכבודם של ילדים -

פעם שהה ילד קטן בחדרו של ה'חזון איש' זצ"ל והיה הלה מקפץ
ומכרכר כדרך הקטנים, והיה הרעש מפריע לסובבים פנה אליו אחד
הנוכחים ופקד עליו שיפסיק מלהשתובב, ואמר לו אם לא תפסיק
אספר למלמד שלך... ה'חזון איש' נחרד ואמר לו: "הרי יש לילד
צער מדברים אלו, ונמצאת עובר על 'לא תונו איש את עמיתו'".

(מעשה אי"ש ח"ה עמוד מ"ו)

*

על הגאון רבי חיים פנחס שיינברג זצ"ל מסופר:
ילד צעיר ממתפללי המניין של ליל שבת בביתו נרדם. אחיו הגדול
שהגיע איתו רצה להעירו, הרב, שהבחין בכך, התקרב בזריזות, כדי
לפקח עליו ולהדריכו איך להעירו בצורה שלא יבהל. הרב הדריך
את האח הגדול שילטפו בעדינות ויקרא בשמו. ברגע שראה שהילד
מתחיל להתעורר, הזדרז להתרחק משם, כדי שהילד לא יבהל
מכך שהרב עומד על ידו...

*

לא לצער הורים!

כמחנכים, עלינו להיזהר בשיחה עם הורים של תלמידים מתקשים, לא לצער את ההורים ולספר להם על מצב הילד בצורה ישירה ופוגעת. בתחילת הדברים נספר בשבחו של הילד, ורק אז נדבר על הקשיים. וגם כשמדברים על הקשיים צריך לומר זאת בעדינות, למשל: במקום לומר "יש לילד בעיה" עדיף לומר "יש לילד קושי".

*

אונאת דברים בלי לדבר...

כתב רבי אליעזר ממיץ: "כשם שיש אונאה בדברים, כך יש אונאה בעניין רע שמראה לחבירו פנים רעות, שמסור הדבר ללב". (יראים נ"א)
כלומר, לא רק בהונאת דברים דיברה התורה אלא גם בהנהגתו – עקימת אף ופנים זועפות יש להיזהר.

וכך אמר הגאון רבי עובדיה יוסף זצ"ל:

"אדם יקח את הילדים שלו בלשון רכה, יאהב ויחבב אותם, כבר בגיל שמונה ותשע הילדים מפותחים בעלי שכל, ואין להתנהג עמם בעריצות וביד חזקה. לא כמו אותם אנשים שפניהם זועפות תדיר כמו בתשעה באב, תשעה באב יש רק יום אחד..."

אם ילדו ילד טוב שלומד תורה, יחבקהו וינשקהו, יתנהג עמם יפה, כל מילה תהיה שווה מרגלית, ירצה אותו בדברים מתוקים באהבה ובחיבה. כך יהיה לילד כח להתרומם, בראותו שאוהבים אותו, ובפרט כשהוא מקבל ציונים טובים יתעודד ויהיה לו חשק לעמול ולשקוד להיות תלמיד חכם, וליכך מחיל אל חיל. זו הדרך הנכונה! יש הורים שאינם יודעים לחנך, צועקים ומבזים ומביישים את ילדיהם, לא זו הדרך! אם יראו לילד פנים זועפות, הוא יחשוב "כאשר אבדתי אבדתי", לא ארוויח מאומה אם אתנהג יפה..."

(ממדני המלך)

שבת שלום!

**העלון מוקדש
להצלחת התורם וכל משפחתו
ברוחניות ובגשמיות**

ולהצלחת יוסף ברוך בן רחל ומשפחתו ברוחניות ובגשמיות

*לעילוי נשמת סבי היקר ר' יהושע בן אליעזר ד"ל
ולעילוי נשמת חיה שפרה בת אהרון זרח ע"ה*

לתגובות ולקבלת העלון במייל: yd0527606276@gmail.com